

un cop, llatinitzat *formaticis*, a. 1168): un quart d'ells en la variant secundària *fromatge*, que veiem p. ex. en un doc. de 1313 (RLR xxix, 68) ross., un de Ribes de 1380, i un de Puigcerdà de 1405 (tres vegades) (BABL VI, 471; CaCandi, *MiHistCat.* I, 189). «Fo --- convidat lo monge per lo pastor --- sényer —dix lo pastor—: nostra vianda és pa e aygua e un poc de *formatge* e de ceba», Llull (*Blanq.* II, 64.5); «bachós, sagis, seu e *formages*, e soza, alcofel, lo quintal, una mealla», a. 1295 (RLR v, 87.1), però hi ha *fromage* un poc abans en el mateix text (p. 86); «cascavall o *formatge* de egües; fo. *gras*: caseus creponensis», Onofre Pou (*ThPu.*, 197). «Bon *formatge*, e panades de colomins e de polls», Metge (*Somni* III, *NCL.*, 123.14).

L'ús d'aquesta paraula té la més gran antiguitat en el domini català: lluny de ser cap importació francesa, com afirma a la lleugera Wartburg (*FEW* II, 457b, § 6, s. v. *caseus*), pertanyia fins i tot al vocabulari mossàrab dels nostres «sarraïns», car ja hi registra *formáge* Abenbeklariš (c. l'a. 1100), veg. Simonet i MzPi. (*Origenes*, 407-8n.). Avui s'estén a tot el territori de la llengua: fins a les altes valls dels Pirineus centrals (pertot a Cardós i V. Ferrera, 1932-4) i fins a les Illes (àdhuc civ. PzCabr.).¹

Formatjar 'fabricar formatge' (eivissenc, Pérez Cabrero, i ja en les *Capitulacions d'Eiv.*, c. 1500-1600); d'on *formatjat* i *formatjada* [1259: «preter tovayes et *formatjades* censuales», Vic, 1259; CaCandi, *MiscHiCat.* II, 444; Pere Vidal el documenta en un text de Millars de 1260, *Guide des Pyr-Or.*, 216]; l'InvlC el registra en docs. de 1351 i 1398 amb trad. b. ll. *artocreatas*: «a la fi de taula, flaons e *formatjades* e formatge frit ab mantega, o fus al forn ---», Eiximenis, *Terç* (*NCL.* VI, 51); «*formatjada* de formatge», Busa-N., 1507 (C-VIII-4.56).

Enlloc no fa aquest menjar un paper tan prominent com a Menorca: l'Arx. Lluís Salvador, en el seu llibre, dóna gravat de deu models de *formatjades* men.: una espècie de pastissos, a manera d'encasades o panades, i de formes molt capritxosament ornades (II, 289) i ens descriu les «herrlichen *formatjades*» de carn, formatge, amb ous i farina, perforades en forma d'estel i amuntgant-hi capes de sucre («zuckerhautartig aufgetürmt» (II, 320); tan essencials per a tot menorquí que els maonesos trasplantats a la Florida en el S. XVIII, i que hi poblaren la ciutat de Saint Augustine, on els pescadors han parlat llur català («mahonese») no sols fins a la fi del S. XIX, sinó més tard i tot, i l'any 1940 encara s'hi va gravar un disc amb la cançó de les *formatjades*, conservat a la *Library of Congress* (J. Cor., *El que s'ha de saber de la ll. cat.*, ed. 1977, p. 51); «madona, obriu sa pastera / i dau-mos un flaonet: / *formatjada* o panada, / o coqueta o flaó / quansevol cosa 'ns agrada / sol que no'ns digau que no; / vós, l'amo d'aquestes cases, / Déu faixi que estiguen bons: / si no heu fet ses *formatjades*, / donau-mos quatre o cinc ous», Camps Merc (*Folk. Men.* I, 58).

Formatjador. *Formatgera* 'el motllo o cèrcol per a fer formatges' [1388; «coagulum, forma casearia; for-

matgera de vimens: fiscella viminea», *DTO.* 1647]: d'ús general a tot el territori lingüístic, fins al capdamunt del Pall. (Cardós i Vall Ferrera, 1932-4). *Formatger*. *Formatgeria* [1349]. *Formatgenc*. *Formatget*. *Formatjó*. *Formatjum*.

Formó, mot dubtosament genuí en lloc d'*enformador* [1575, Pou]: «los estellicons, les barumballes, lo *enformador*: formator, scalprum fabrile», *ThPu.*, 152, 153; en lloc del qual també s'ha dit *formador*: entre les eines d'un mestre d'aixa: «serras, *formadors*, escàrparas, ribots, guilleumas y aixas» en un doc. de 1701 de l'Arx. Mun. de Bna. (Caretà, *Barbr.*, p. 146). *Former*, *formeret*; *formeria* [1492; 1505 mal grafiat *formària* en *DAG.*].

Formós [1419?, *AlcM*; «~: vide galant, gentil», *DTO.* 1647], pres del ll. *formösus* 'bell' (de *forma* 'bella'); manlleu modern, consagrat pels versos sublimes de Maragall: «Si el món ja és tan *formós*, Senyor, si es mira / amb la pau vostra dintre de l'ull nostre: / ¿què més ens podeu dar en una altra vida?»² *formosor*, *formosura*, *formositat*.

Fórmula [1638; «*fórmula* o estil solemne de alguna cerimònia», *DTO.* 1647]. *Formulari* [1507, Busa-N.: «*Formulari* de formes: formularium», Busa-N., 1507, C-VIII-4.56]; Lacav. *Formular* [Lab., 1864]; *formulador* [Lab. 1888]; *formulista* [id.]; *formulisme*.

Biforme. *Bisforme*.

Conformar [Busa-N. 1507]; «Bé *conforma* la entrada ab la exida: bene convenit ---», OPou, 122; [*DTO.* 1647: «ad alterius se *conformare* voluntatem; cedere ---»], pres del ll. *conformare* 'donar forma', 'adaptar'.

Conforme: «--- puyt tant tins / nom e cognom / e lo renom / del bon obrar, / --- seran *conformes* / perquè *informes* / los jóvens verts / e inexperts»; «per lo clar enginy Jaume d'Aulesa, honrat ciutedà: obra en rims estrams de 33 cobles, per los 33 anys de Jhu.Xst. tractant de la Incarnació i passió sua, *conforme* a la Sepmana Sancta de l'any 1483», JMBover, *BiEscrBal.* II, 12; [Busa-N. 1507]; «lo modo que havem tengut, *conforme* al que dit auctor escriu», «lo oli, per respondre en aquest cas, *conforme* a les mesures, havia de esser molt pur y net», OPou (*ThPu.*, 25, 332); conj. (ús poc genuí) «pren un fust de brasil, y *conforme* serà la quantitat de les peladures, remulla-les ab ví blanc dos dies», «MEDIDES --- un dit, lo qual se entén de través o de llarc, *conforme* la cosa de que se parla», «fet lo compte, y tornat-vos lo que resta per prorata, *conforme* al temps que cresta, sia yo desobligat ---», OPou, *ThPu.*, 182, 75, 135. *Conformitat* [Busa-N. 1507; *DTO.* 1647]. *Conformable*. *Conformació*. *Conformadis*. *Conformador*. *Conformança*. *Conformista* [*DOrt.*]; *conformisme*. *Conformement*, adverb conj. [-mament, Lacav.]. *Disconforme*. *Disconformitat*.

Deformar [Lab. 1888], ll. *deformare* id.; *deformació*, *deformador*, *deformatori*; *deforme* [Belv., Lab. 1839; «en tant del Rose vora les aygues apedregan / al héroe grec *deformes* y rabaçuts gegants: / sota quiscun dels còdols que, a bell ruixat, li enjegan / podrián soplujar-s'hi / ramada y rabadans», *Atl.*, 58], pres del ll. *deformis* 'lleig, deforme'; també s'havia dit *difor-*